

Пена Л.І.,
кандидат філологічних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЕПІТЕТ У СУЧАСНІЙ ПРОЗІ ПРО ВІЙНУ (НА МАТЕРІАЛІ АНТОЛОГІЇ МЕРЕЖЕВИХ ТЕКСТІВ «СЛОВО, ЗАГАРТОВАНЕ ВІЙНОЮ»)

У лінгвістиці епітети розглядають у двох розуміннях (широкому й вузькому): 1) як будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив тільки автор, яка пов'язана з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем; 2) лише як художні емоційно-образні означення, що відзначаються оригінальністю, нечастим уживанням, індивідуальним змістовим наповненням. Однак межа між ними досить умовна, нечітка й рухома, адже «нерідко звичайне, широковживане означення набуває в художньому контексті нових асоціацій, нового естетичного змісту, перетворюючись на яскравий образ» [1, 3].

Висловимо деякі спостереження про використання епітетів у сучасних мережових текстах про війну, зібраних в електронній антології, ідейним натхненником та упорядником якої є кандидат педагогічних наук, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника Алла Михайлівна Мартинець.

Одним із засобів, що допомагають авторам аналізованих розповідей змальовувати події, переживання, відчуття як особисті, так і всіх українців, є епітети. Ці мовні одиниці дають змогу досягти високої концентрації смислів: іноді художні означення замінюють собою цілі речення-пояснення або розлогі описи. Вони уможливають точніше фіксування часу, у який проживаємо, і внутрішні порухи, що об'єднують українство в нелегкий період, адже згідно з висловом німецького філософа Мартіна Гайдеггера «Мова – це дім буття». А це означає, що мова є не просто засобом спілкування, не звичайним інструментом передачі певної інформації одне одному; вона є середовищем, у якому ми існуємо і пізнаємо світ; мова є простором, де мислення та буття знаходять свою реалізацію.

Оскільки названі тексти зображають події воєнного сьогодення, то й епітети найчастіше означають відповідні реалії: *прифронтове місто, нічні обстріли, безкінечні блок-пости, поодинокі арта, різкий звук, гучний вибух, чорний дим, страшний рашистський знак, російські злочини, відносний тил, пострадянські манкурти, ворожа країна, демонський есесер, жорсткі правила, чорнороті прислужники, страшний мор, суцільна-суцільна темрява, шкільне бомбосховище, мертвотне царство, чорні потвори, зловісні залізні птахи, смертоносне залізо, чорний морок безумного зла, нескінченна чорна ніч, червона зона, жовта зона, сіра зона та ін.*

Особливо часто в текстах натрапляємо на епітети, якими позначають поняття, що різноаспектно окреслюють світ людського буття. Це насамперед найменування зі значенням простору як найближчого (будинки і все, що з ним пов'язане), так і дальшого (дорога, населений пункт), яких торкнулася безжальна війна: *зруйновані будинки, далекі холодні будинки, понівечений будинок, постраждалий будинок, темні вікна, холодна квартира з вибитими вікнами, холодна подушка, розбита темна дорога, безкінечні дороги, розтриті мости, темні поля і села, спалене місто, розбита площа, вчорашні будівлі, нічний порожній Київ, порожні вулиці, темні вулиці тощо.*

Однак є серед епітетів не тільки такі, що характеризують дійсність воєнного часу як тривожну, болісну, важку (тобто зі знаком «мінус»). Виділяємо серед них художні означення з «позитивною семантикою», бо ж і в найтяжчі часи люди прагнуть тепла особистісних стосунків, любові, плачуть мрії про переможне майбутнє. Це насамперед ті епітети, що стосуються всього рідного – близьких, землі, оселі й того, що з цим асоціюється: *атмосферний будиночок, рідна оселя, ріднесенький Київ, моє чарівне місто, вільна незалежна земля, рідна і вільна земля, маленькі ніжні обійми, найкраще місто, затишні піжамні штани, таткові сині очі, грайлива мелодія, чарівний дзвінкий сміх, мамські радіощі, мамин голос, затишне кафе, запашна кавка, соняшникові поля, космічна посмішка, тепла земля, мальовничий сад, різдвяний стіл, світлі і справжні люди, крихітна яблунька, яблуневий садок, благодатні сади, родинне коло, золотенька донечка, неймовірно красивий світ, рідний поріг, рідне слово та ін.*

Нерідко автори вдаються до ампліфікації – повторення одного й того ж епітета в невеликому тексті або ж нагромадження різнокореневих: *Темний* поїзд крадеться між **темними** полями і селами [2, 50]; *І той, котрий з чорним* хрестом на іконі.... *І той, який з чорним* кулеметом на плечі... [2, 117]; *Бо у цьому абсолютному* пеклі є те, чого оркам у нас ніколи не забрати. У цьому **абсолютному** пеклі у нас є якась **абсолютна** любов [2, 244]; *Вночі над Європою безхмарне* небо і з літака земля виглядає **чудернацьким оксамитовим** покривалом з безліччю **мерехтливих** вогників [2, 130]; *Порожніми* вулицями там сновигають **налякані** люди і **покинуті** тварини. **Клятий** апокаліпсис. **Клята** війна... [2, 245]; *Але ніхто не міг передбачити такого неймовірного тотального* спротиву українців, який уже в перші дні зробив нас **неминучими** переможцями у цій, сподіваюсь, **останній** битві за нашу свободу, ідентичність і **майбутнє** процвітання [2, 206]; ...їм пощастило народитися у **найбагатшій і найкрасивішій** країні світу, яку перетворюють зараз на **мертву** пустелю, де разом з **зеленим** стеблом, **майбутнім** хлібом, сплячуть **шляхетну тисячолітню** культуру [2, 216] та ін.

Серед ампліфікованих конструкцій трапляються такі, у яких завдяки саме епітетам досягається ефект контрасту, протиставлення «позитивне/негативне», «добро/зло», «своє/чуже» тощо: *Червоні* пульсуючі серця вітряків посилають в небо ритм вітру над **мирними** містами, а я згадую **розстріляний** вітряк в Краматорську і **темні** вулиці наших міст. Під час обіду під запашну каву в моєму телефоні лунає тривога і я вже шукаю: *Яка загроза? Що відбувається? Мій годинник показує два часи. Той, що в*

реальному світі. І той що в нереальному [2, 130]; Бо зовнішня чистота підтримує внутрішню, надає моральну перевагу над брудним ворогом, який убиватиме на Великдень не українців, а самого Христа, чийм світлом ми осяяні [2, 210]; Солдати твоєї країни ідуть на смерть заради смерті, а захисники моєї країни вмирають заради життя. Ми не заберемо його з собою на той світ, залишимо тим, хто зможе кожного дня зустрічати сонце і радіти чистому окультуреному світові, а не здичавілим хащам, заваленим сміттям, чи випаленій землі [2, 215].

Завдяки використанню епітетів повною силою, всеохопно, окреслюючи панорамну картину дійсності, звучать називні речення: *Розгублені, перелякані діти, знервовані тварини, втомлені і виснажені люди [2, 48]; Мужні чоловіки, відважні жінки, насіння рідної землі [2, 68]; Непереможний, незламний, неймовірний народ... [2, 134]; Спалені й пограбовані хати, незасіяні поля, вириті окопи та бліндажі [2, 202]* та ін.

Як засвідчують наведені приклади, в аналізованих текстах використано як загальнономовні, узвичаєні епітети, так і індивідуально-авторські, іноді – досить несподівані. Вони надають розповідям достовірності, переконливості та повноти опису.

Список використаних джерел

1. Бирик С.П., Єрмоленко С.Я., Пустовіт Л.О. Словник епітетів української мови / За ред. Пустовіт Л.О. Київ : Довіра, 1998.
2. Слово, загартоване війною. Антологія мережевих текстів (2022 рік) : у 3-х т. Т. 2 : Проза / автор ідеї-упорядник А.М.Мартинець; передмова А.М.Мартинець. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 282 с.

Надруковано: Пена Л.І. Епітет у сучасній прозі про війну (на матеріалі антології мережевих текстів «Слово, загартоване війною»). «Сучасна українська література періоду воєнного лихоліття у контексті екзистенційних парадигм» : Всеукраїнська наукова конференція. Збірник тез (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 13-14 листопада, 2025). Електронне видання. Івано-Франківськ : Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 78 с. Електрон. опт. диск (CD-ROM). С. 51-53.